

Om Begreper: Atferdsanalyse: Når eksistens blir sirkulær bør man ta et skritt ut av sirkelen

Lars Rune Halvorsen
Høgskolen i Østfold

Alle fagdisipliner hviler nødvendigvis på noen vitenskapsfilosofiske grunnforutsetninger. Atferdsanalysen tar som startpunkt for sin disiplin utgangspunkt i prinsipper basert på; determinisme, pragmatisme, kontekstualisme og en stringent forståelse av begrepet kontroll, selv sammenlignet med andre naturvitenskapelige disipliner. Første formålet med manuskriptet er å påpeke at begrunnelsen for den stringente forståelsen av begrepet kontroll er sirkulær og dermed ikke så solid som sentrale tekster i den atferdsanalytiske litteraturen gir uttrykk for. Det andre formålet handler om at det i atferdsanalytiske tekster er underkommunisert hvilke utfordringer det er i overgangen fra atferdsanalyse som fagdisiplin til atferdsanalytisk-basert tjenesteyting. Argumentene som benyttes for å opprettholde integriteten i egen fagdisiplin, kan anses som irrelevante når atferdsanalytiske kunnskap skal benyttes i kliniske sammenhenger. Derfor bør atferdsanalysen, til tross for at de fortsatt kan analysere alt ut fra eget begrepsapparat, samtidig anerkjenne at de må ta steget ut av egen fagdisiplin for å søke en rettfærdiggjøring og det grunnlaget som er nødvendig for å kunne praktisere kunnskapen.

Nøkkelord: Kontroll, Pragmatisme, Konseptuell analyse, Sirkulært, Fagdisiplin, Tjenesteyting

Atferdsanalysens kunnskapsgrunnlag er unødvendig begrenset

Atferdsanalyse er en fagdisiplin som har bidratt med formidabel kunnskap til psykologien og atferdsanalytiske prinsipper er godt inkorporert i mange dokumenterte opplæring- og behandlingstilbud (Austin & Carr, 2000; Cooper, Heron & Heward, 2007; Pierce & Cheney, 2008). Atferdsanalyse fremstår også som en fullverdig og selvforsynt fagdisiplin inndelt i ulike arbeidsdomener; en egendefinert vitenskapsfilosofi, konseptuell atferdsanalyse, eksperimentell atferdsanalyse, anvendt atferdsanalyse og tjenesteyting (Cooper, Heron & Heward, 2007; Løkke, Arntzen & Løkke, 2012; Moore, 2008).

Allikevel er den atferdsanalytiske litteratur sparsommelig i sin behandling av en

rekke kunnskapskilder. Antagelig er begrunnelsen at kunnskapen ikke er generert i tråd med en stringent forståelse av kontrollbegrepet. Argumentene for kontrollbegrepet baseres på en forståelse av kontekstualisme og pragmatisme, som i seg selv ender opp med å være sirkulær. I norsk sammenheng har flere kritisert denne manglende aksepten for å åpne opp fagdisiplinen for nye innspill (Flaten 2014; Halvorsen & Granmo, 2016; Løkke & Løkke, 2014; Overskeid 2014; Svartdal 2014). Kontrollbegrepet, slik som det blant annet er beskrevet av Hayes og Browstein (1986), er både unødvendig snevert og begrunnelsen for at det må være slik er ufullstendig og sirkulær.

Kontrollbegrepet

Kontrollbegrepet er et av de viktigste begrepene, om ikke det viktigste, innenfor atferdsanalyse (Baer, Wolf & Risley, 1968;

Spørsmål kan rettes til Lars Rune Halvorsen; lars.r.halvorsen@hiiof.no ved Høgskolen i Østfold.

Cooper, Heron & Heward, 2007; Donahoe & Palmer, 1994; Eilifsen, Vie & Arntzen, 2011; Halvorsen & Granmo, 2016; Løkke & Salthe, 2016; Moore, 2008; Pierce & Cheney, 2008; Skinner, 1953). Kontrollbegrepet er beskrevet i mange kilder, men denne teksten tar utgangspunkt i Hayes og Brownstein (1986). Hayes og Brownstein er kjent for norske lesere og har blitt vurdert betydningsfull nok til at det foreligger en norsk oversettelse med egen kommentar til (Ree, 2012; Hayes & Brownstein, 1986/2012).

I følge Hayes og Brownstein (1986) handler atferdsanalyse om en vitenskap basert på prediksjon og kontroll. Kontekstualisme og pragmatiske sannhetskriterier utgjør både forklaringsmodell og det som rettferdiggjør, eller tilfører nytteverdien – altså det som gir legitimitet til vitenskapsmålene prediksjon og kontroll. Kontekstualisme og pragmatisme, som en filosofiske utgangspunkt, burde dermed favorisere vitenskaper med vitenskapsmål som prediksjon og kontroll. Hvis det ikke foregår favorisering kan neppe begrepene brukes som en rettferdiggjøring, eller påskudd for mer legitimitet sammenlignet med vitenskaper med andre formål. Kontekstualisme kan i prinsippet utvide sine analyseenheter eller områder i både omfang og tidsmessig utstrekning, i en nærmest uunngåelig regresjon. Vitenskapsmålet “kontroll” setter, bekvemt nok, en stopper for en slik uheldig, uendelig regresjon. Utgangspunktet er at når analysene tilfredsstillende kontrollmålet slik det er definert i atferdsanalyse, kan utvidelsen av kontekstualiseringen stoppe og regresjonen er brutt.

Vitenskapsmålet “kontroll” handler om identifisering og kontrollering av manipulerbare variabler som produserer en bestemt effekt. Atferden som er utgangspunktet for undersøkelsen er effektmålet, og de manipulerbare uavhengige variablene, er det som forårsaker atferden. Kontrollmålet, slik det defineres av Hayes og Brownstein (1986), krever at alt som kan være årsak til atferden og som skal inkluderes i en atferdsanalytisk studie eller forklaring, må per definisjon

trekkes ut av atferdssystemet, eller atferdsnivået og må derfor i prinsippet, om ikke det alltid er praktisk gjennomførbart, være mulig gjenstand for manipulering av andre. En praktisk implikasjon av kontrollbegrepet slik det er skissert ovenfor, er dermed at atferd som tenkning og emosjoner per definisjon ikke kan gis status som årsak til annen atferd. Begrunnelsen er at indre atferd som tenkning og emosjoner ikke kan skrues av og på av eksperimentator, eller kliniker (Skinner, 1981). Miljøhendelser på yttersiden av kroppen kan i prinsippet manipuleres av andre og kan derfor ved eksperimentelle påvisning gis årsaksstatus til atferd.

Hayes og Brownstein (1986) definerer kontekstualisme som «handling i kontekst», og påpeker at all handling nødvendigvis må forekomme i en kontekst. Samtidig åpner kontekstualisme opp for at forskeren som studerer atferd-miljørelasjoner også inngår i konteksten, det samme gjør forskeren som studerer forskeren som studerer atferd-miljørelasjoner også. Slik kan kontekstualiseringen fortsette i det uendelige, også i tid. Pragmatiske sannhetskriterier handler blant annet om å avgjøre uløselige metafysiske spørsmål, på en slik måte at man slipper å ta stilling til for eksempel korrespondanse eller realisme problemer. Hva som er formålet med vitenskapelige undersøkelser er å komme frem til bedre forklaringer eller løsninger, pragmatiske sannhetskriterier er derfor definert ut fra nytte (Baum, 2005; Hayes & Brownstein, 1986; Latal & Laipple, 2003; Moore, 2008).

Pragmatismen, i hvert fall de tankene som er tatt opp i atferdsanalyse (Baum, 2005; Moore, 2008), forutsetter imidlertid ikke vitenskapsmålene prediksjon og kontroll. Pragmatiske sannhetskriterier handler utelukkende om hvorvidt vitenskapen har ført til bedre forklaringer. Eneste sidebegrensningen på forklaringene er at de bør være i overensstemmelse med andre etablerte forklaringer. Nå er det nokså åpenbart at menneskeheten har produsert en rekke nyttige kunnskaper, selv om vi begrenser oss i perioden fra opplysningstiden og frem til

dags dato, fra tradisjoner som ikke har den stringente definisjonen av kontrollbegrepet. Poenget er dermed at forholdet mellom vitenskapsmålene prediksjon og kontroll på den ene siden og pragmatisme på den andre siden, er ikke gjensidige. Sistnevnte vil lett kunne åpne opp for et større utvalg av kunnskapskilder, og som samtidig gir folk mulighet til å ta bedre beslutninger og gi bedre forklaringer, enn i fraværet av disse kunnskapskildene (APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice, 2006; Holt, Bremner, Sutherland, Vleik, Passer & Smith, 2012).

Hayes og Brownstein (1986) sin tese om at valg av prediksjon og kontroll ikke var arbitrært med begrunnelse i kontekstualisme og pragmatiske sannhetskriterier, er dermed ikke så åpenbar som de gir uttrykk for i sin artikkel. I tillegg har pragmatiske sannhetskriterier egne uavklarte momenter som er av betydning i denne sammenhengen. Pragmatismen er a) nøytral om hvem som har definisjonsmakt til å definere nytten i utgangspunktet, b) det er høyst uavklart hva som faktisk teller som nytte, og c) hvis det er snakk om flere nyttemuligheter, er det tilsvarende uavklart hvilke av nytteverdiene skal ha forrang. Shadish, Cook og Campbell (2002, s. 89) oppsummerer den sistnevnte problematikken i behandlingen av trusler mot ekstern validitet, nærmere bestemt når det blir sammenblandinger mellom kausale relasjoner og ulike resultatmål: «In cancer research, for example, treatments vary in effectiveness depending on whether the outcome is quality of life, 5-year metastasis-free survival, or overall survival; yet only the latter is what laypersons understand as a cure». Her er det til lite hjelp å trekke inn kontrollbegrepet – hvis kontroll blir brukt til å forklare eller forsvare pragmatismen, og vice versa, blir forklaringen total sirkulær.

Mentalisme. Hayes og Brownstein (1986) deler mentalisme problemet opp i to; et metafysisk problem og et metateoretisk problem. Førstnevnte problem handler om dualisme. Men dette avvises av de fleste, i

hvert fall innenfor naturvitenskapen og er derfor ikke et videre tema her. Den metateoretiske innvendig, for å klassifisere hva den består av, består av retorikk og logikk, ikke av empiriske argumenter. Utgangspunktet definerer de selv fint: «The metatheoretical objections have to do with the incompleteness of the account mentalism engenders when measured in terms of the goals of prediction and control» (s. 181). Med andre ord er alle forklaringer som ikke er i tråd med de målene atferdsanalyse har satt for seg selv, prediksjon og kontroll, å betrakte som mentalistiske og per definisjon ufullstendige.

Problemet slik Hayes og Brownstein (1986) ser det, er at det blir et gap i vitenskapen hvis ikke alle variabler på årsakssiden kan manipuleres direkte, eller i det minste må de være manipulerbare i prinsippet. Problemet med blant annet indre atferd, slik som tenkning og føling, er ikke at de ikke eksisterer – men at de ikke kan manipuleres direkte av eksperimentator. Hvis man legger til, eller forutsetter noe som ikke kan manipuleres direkte av eksperimentator, uavhengig av hva dette måtte være, så vil det per definisjon være spekulativt og i prinsippet uforenlig med den strenge definisjonen av kontroll man opererer med i atferdsanalyse.

Her er det på tide å stille spørsmålsteget om dette er en lur måte å forholde seg til kunnskap på og om denne begrensningen er berettiget. Her vil det hevdes at «nei» er svaret på begge spørsmålene. Slik definisjonen på mentalisme og kontroll er definert i atferdsanalyse, medfører det et gap i kunnskapsgrunnet hvis ikke eksperimentator kan manipulere med de uavhengige variablene. Men er det et godt argument at hvis ikke vitenskapen kan levere perfekt kunnskap, så er dette mindreverdige, eller til og med uønsket kunnskap? Nei. Selv Hayes og Brownstein (1986) og Holth (2014) medgir at annen kunnskap enn den type som har blitt produsert gjennom den strenge definisjonen på kontroll har nytteverdi, men samtidig legger de til at dette gjelder for andre vitenskaper med andre typer vitenskapsmål.

Settes det opp pragmatiske sannhetskriterier, som er en av de filosofiske doktrinene som atferdsanalysen bygger på, er pragmatismen helt likegyldig til om kunnskapen er produsert via, eller utenom kontrollbegrepet slik det er definert i atferdsanalysen – alt som teller er at kunnskapen gir mer nytte, eller bidrar til bedre forklaringer enn det som forelå fra før av. Alternativt kan man i tråd med Flaten (2014) sitt forslag tone ned de vitenskapsfilosofiske argumentene. Poenget er å utvikle gode forskningsspørsmål, for deretter å benytte de kunnskaper og metoder som er tilgjengelig for å svare på forskningsspørsmålene.

En analogi fra atferdsanalytiske metodologi ved undersøkelser av atferdsfunksjoner, er betraktninger rundt funksjonelle analyser. I Norge har funksjonelle analyser blitt delt opp i eksperimentelle funksjonelle analyser, deskriptive funksjonelle analyser og indirekte funksjonelle analyser (Holden, 2013; Løkke, 2014). Andre har valgt å dele det opp i funksjonelle analyser, underforstått at det er eksperimentelle funksjonelle analyser. Resten av metodologien blir kalt funksjonelle kartlegginger (Beavers & Iwata, 2014). Eksperimentelle funksjonelle analyser gir “fullstendig” forklaring, i betydning at kontrollforholdet til den avhengige variabelen (e.g. målatferden) kan avdekkes ved at atferden kan «skrues av og på», gitt når eksperimentatoren presenterer, eller fjerner miljøbetingelsene. Imidlertid kan eksperimentelle funksjonelle analyser, i sin opprinnelige form kun anvendes ovenfor noen prosenter av planetens befolkning (Løkke, 2014). Ut av denne gruppen er det igjen kun en enda mindre andel som har utfordringer som passer til EFA. FA kan i prinsippet benyttes hos hele planetens befolkning, men gir verken “fullstendige” forklaringer, eller så sikre svar. Hvem av tilnærmingene som gir størst nytteverdi for befolkningen kan dermed diskuteres, men å avvise en av dem a priori på et metateoretisk argument virker unødvendig.

Analogien holder imidlertid ikke helt.

FA er ikke-eksperimentelt. Mye av den kunnskapen som atferdsanalyse på et metateoretisk grunnlag avviser, er eksperimentell i sin natur. Noe av kunnskapen som avvises er faktisk såpass eksperimentell at den ikke bare er rapportert i litteraturen av en liten gruppe forskere, men er replikert en rekke ganger av uavhengige forskere over flere kontinenter. Empirien er bunnsolid og fortolkningene er robuste, i tillegg til forsterkningsprinsippet gjelder dette blant annet; tilskuereffekten (Darley, & Latané, 1968), den fundamentale attribusjonsfeilen (Jones, & Harris, 1967) og vanlige feilslutninger (Kahneman, 2011).

Et standard atferdsanalytisk tilsvarende kan være at uavhengig av all verdens empiri, er vi egentlig like langt. Grunnen er ganske enkel – den endelige forklaringen er nå kun dyttet et skritt vekk. Per definisjon, slik kontrollbegrepet tilsier, vil alt som tilhører atferdsdomene slik som det «kontrollerende selvet», kun være atferd som i seg selv må forklares. Selv om andre psykologiske prinsipper, slik som dem skissert ovenfor, kan anerkjennes noe nytte, gir dem ikke fullstendige forklaringer eller den umiddelbare praktiske nytteverdien man søker i atferdsanalyse (Holth, 2014). Dermed er saken avsluttet for atferdsanalytikeren – vi er like langt i analysen. Problemet med svaret er den grunnleggende mistilliten atferdsanalyse har ovenfor realisme og tilsvarende forpliktelse for den pragmatiske sannhetskriteriet (Baum, 2005; Moore, 2008).

Grunnen til problemet er tilsvarende enkel – i fravær av realismeperspektivet kan ikke atferdsanalytikeren fremme argument av typen «det er kun fullverdige forklaringer som er sanne, som viser verden slik den egentlig er», eller «riktignok beskriver prinsippet denne effekten med en stor angitt grad av sikkerhet, men det er jo ikke sant som i en fullstendig forklaring, eller i overensstemmelse med slik verden er». Med det utgangspunktet kan en leser stille atferdsanalytikeren spørsmålet «spiller det noen rolle at det ikke er en fullstendig forklaring, sånn på ordentlig?». Det sentrale spørsmålet må vel

være om empirien og læresetningene som kan genereres fra dem fører til større nytte enn i fravær av dem. Sett ut fra pragmatiske sannhetskriteriene vil leseren være helt korrekt i sine resonneringer. I fravær av realismekravet og med forpliktelser til pragmatiske sannhetskriterier, vil en ensidig og standhaftig forpliktelse til en snever kontrollmål virke arbitrært og lite rasjonelt.

Allikevel kan atferdsanalysen søke og opprettholde sin egen fagdisiplins integritet, med sin definisjon av vitenskapsmål og vitenskapsfilosofisk utgangspunkt. Atferdsanalyse, i alle de angitte arbeidsdomenene bortsett fra tjenesteyting, kan forfølge sine mål i så langt finansieringen rekker og man opererer innenfor det enkeltes lands juridiske bestemmelser og generell forskningsetikk. Dette gjelder felles for alle fagdisipliner. Atferdsanalyse har tross alt produsert mye nyttig kunnskap og som Holth (2014) poengterer, er det underlig om atferdsanalyse kun blir ønskelig hvis de bare slutter å opptre så atferdsanalytisk. Den faglige integriteten atferdsanalyse nyter som fagdisiplin til å forfølge sine egne formål, er imidlertid irrelevant i møte med praksisfeltet; i tjenesteyting basert på atferdsanalyse, både møter og må atferdsanalytikerne forholde seg til en rekke andre formål. Her hevedes det, med rette vil jeg anta, at flere av disse formålene vil ha forrang ovenfor de atferdsanalytiske formålene.

Overgangen fra fagdisiplin til profesjonsutøvelse er ikke uproblematiske

Fagdisipliner kjennetegnes ved ha et eget selvstendig forskningsgrunnlag og egen metodologi. Atferdsanalyse er en fagdisiplin som har en velutviklet kunnskapsbase som er relevant for en rekke av arbeidsoppgavene som de ulike profesjonene i velferdsstaten er satt til å løse. Profesjoners kunnskapsgrunnlag derimot, må nødvendigvis hentes fra flere fagdisipliner og kunnskapsområder, og kan dermed anses som en heterogene i

sin natur (Grimen, 2008). Profesjonenes kunnskapskilder er heller ikke spesielt sterkt integrert med hverandre; det vil si at alle delene i de forskjellige utdanningsløpene ikke henger sammen i et tett og logisk oppbygd system. Det er heller ingen overordnet teoretisk overbygg som forener alle kunnskapskildene sammen. Derimot er det Grimen (2008) kaller praktiske synteser, som forener mange av velferdsstatens profesjoner. Profesjonsutøvelsen baseres dermed på et formål som står utenfor profesjonen selv. Formålet på sin side angir hvilke kunnskapskilder fra hvilke fagdisipliner som er nødvendig for å løse de utfordringene en må løse i den praktiske yrkesutøvelsen (Grimen, 2008; Owren & Linde, 2011).

Fagdisiplinene står i en særstilling når det gjelder å forfølge sine egne formål via egnede metoder, og medlemmene kan formidle sine kunnskaper i forskjellige medier under beskyttelse av akademisk frihet (NOU 2006:19). Medlemmer av fagdisiplinen atferdsanalyse kan ha som utgangspunkt og samtidig forfekte at determinisme er sant (Baum, 2005), at mennesker ikke har fri vilje (Baum, 2005) og at tenkning ikke kan være årsak til annen atferd (Skinner, 1981). Derimot kan ikke disse nevnte forutsetningene fra fagdisiplinen atferdsanalyse overføres direkte til tjenesteyting basert på atferdsanalyse, eller i profesjonsutøvelse. Allerede i første artikkel i menneskerettighetene står det at mennesker er født frie (UN General Assembly, 1948), selvbestemmelse og brukermedvirkning er lovfestede rettigheter, og sosialpolitiske føringer angir at tjenesteytingen skal ta utgangspunkt i idéene bak empowerment-ideologien. Forsvarlig profesjonsutøvelse krever at tjenesteutøveren behersker en rekke relevante kunnskapskilder utover spesialisering i en enkeltstående fagdisiplin.

Noen av implikasjonene er at juridiske bestemmelser, ikke bare noe så enkelt som forvaltningsloven, men også menneskerettighetslover, menneskerettighetskonvensjoner og en rekke særlover må beherskes for å

utføre tjenesteyting i det offentliges tjeneste. Av åpenbare grunner er det betenkelig hvis tjenesteutøveren bryter menneskerettigheter i sitt forsøk på å hjelpe en tjenestemottaker, eksempelvis ved å kun praktisert ut fra sitt kompetansenivå innenfor fagdisiplinen og allerede før en enkelt arbeidsdag er omme, risikere å ha brutt et par menneskerettigheter i prosessen med å bistå tjenestemottakere. Like problematisk er det hvis atferdsanalytikeren bidrar til et mer ekskluderende og diskriminerende tjenestetilbud, fordi det skorter på kunnskap om inkludering og diskriminering, lovgivning og tilstøtende relevant kunnskap.

Atferdsanalyse er en fullverdig fagdisiplin, men hvordan skal medlemmene av en slik fagdisiplin forholde seg til samfunnet, andre fagdisipliner og kunnskapsfelt og i møte med de som har behov for bistand, ute i det som ofte kalles for praksisfeltet? Under formell atferdsanalytisk utdanningstilbud, har jeg selv blitt introdusert for etikkundervisning for så i etterkant av undervisning bli forklart av undervisere i atferdsanalyse, at etikk «kun» handler om verbal atferd. Lignende historier har jeg blitt gjenfortalt flere ganger av andre som har tilsvarende formell utdanning.

Fremgangsmåten, slik som beskrevet ovenfor med etikkundervisningen, danner et utgangspunkt for en fortolkning av hvordan etikk kan bli betraktet med et atferdsanalytisk begrepsapparat. Etikk er ikke noe som kan eksistere i seg selv, det vil i så fall lede til spørsmål om hvor etikken befinner seg i det atferden til den som snakker om etikk opphører. Derimot foreligger det tekster, lyd/filmklipp, og snakking hos folk, om temaer som normalt faller innenfor etikkfaget. Retoriske spørsmål om hvor lyden befinner seg i det musikeren slutter å spille kan fungere som en analogi, ettersom slike spørsmål normal blir avfeid som intetsigende.

Etikk handler derfor om atferd, nærmere bestemt verbal atferd. For en atferdsanalytisk konseptuell analyse er det interessante å studere under hvilke forhold folk snakker “etisk” på. Med andre ord så handler det

om å identifisere under hvilke kontrollforhold snakkingen forekommer. Altså, det er et spørsmål om stimuluskontroll. Øvelsen, eller dreiningen av temaet etikk, slik det her er beskrevet, kan imidlertid gjøres på andre temaer også, inklusivt atferdsanalysens eget begrepsapparat, eller forutsetninger.

Sett ut fra et atferdsanalytisk verdensbilde - hvordan vil man betrakte determinisme? Determinisme er ikke noe som kan eksistere i seg selv, det vil i så fall lede til spørsmål om hvor determinismen befinner seg i det atferden til den som snakker om determinisme opphører. I tillegg vil det anspre til metafysikk- og realisme-snakking med å insistere på en eksistens uavhengig av atferd – en pragmatisk tilnærming vil være mer nøytral til en slik påstand om eksistens – det er hva som vil lede frem til bedre forklaringer som er avgjørende (Baum, 2005). Derfor er det mer interessant å studere under hvilke forhold er det folk snakker om determinisme, som igjen er et spørsmål om kontrollforholdet til verbal atferden, dvs. et spørsmål om stimuluskontroll.

Ettersom kontrollforholdet er noe av det mest avgjørende i atferdsanalyse (Løkke & Salthe, 2016; Skinner, 1953), hvordan betrakter man kontroll hvis man anlegger til en konseptuell analyse av begrepet? Kontrollforholdet handler om atferd, nærmere bestemt verbal atferd som utvises av atferdsanalytikeren, og har ingen egen eksistens uavhengig av atferden. Dermed vil et naturlig utgangspunkt være å analysere denne atferden, i dette tilfelle verbal atferden til atferdsanalytikeren, med henblikk på å studere kontrollforholdet til verbal atferden. Her kan følgende ledesetning utledes; «kontrollbegrepet handler om verbal atferd og verbal atferd handler om kontrollforholdet til verbal atferden».

En neste mulig vei å gå er å stille spørsmålet om det er viktig å snakke om kontrollforholdet for atferdsanalytikeren? «Ja» vil nok svaret være, nettopp fordi det muliggjør fremskritt og bedre forklaringer eller løsninger i tråd med pragmatiske sann-

hetskriterier. I så fall åpner dette opp for nye spørsmål. Sett ut fra et atferdsanalytisk verdensbilde - hvordan vil man betrakte fremskritt og bedre løsninger? Løsningen vil være som tidligere skissert - det interessante er å studere under hvilke forhold folk vil snakke på den eller den måten. Fremskritt og bedre løsninger handler om atferd. Nærmere bestemt verbal atferd. Med andre ord så handler det om å identifisere under hvilke kontrollforhold snakkingen forekommer. Altså, det er et spørsmål om stimuluskontroll.

På et tidspunkt, etter at man innser at denne resonneringsprosessen er sirkulær, bør man sette en markeringsstrek. En mulighet er å godta at alt går i sirkel, med begrunnelse at dette tross alt er det beste vi får til. Men akkurat som atferdsanalytiker kan stå på sitt og hevde at alt handler om atferd og atferdens kontrollforhold, kan nevrologen hevde at alt handler om nevrologi, eller sosiologen om at alt handler om samfunnet. Alt stemmer, og samtidig er det en helt triviell sannhet.

En nevrolog kan trygt sette seg tilbakelent i stolen og konstatere at uten et nervesystem blir det ikke noe fart i verken atferdsanalytiker, eller sosiologen. Sosiologen kan tilsvarende hevde, med god grunn, at verken atferdsanalytiker, eller nevrologen kan ha gjort sitt arbeid i fravær av samfunn, ulike klasser, skjev ressursfordeling og ujevne maktstrukturer. Selvfølgelig vil også atferdsanalytiker med stor pondus kunne hevde at uten operant atferd hadde det ikke blitt noen greie på verken nevrologen, eller sosiologen. Prøv denne øvelsen selv; er det mulig å forestille seg en respons som ikke verken har en forutgående, eller etterfølgende stimulus? Ettersom alle stimuli nødvendigvis må legges seg suksessivt på en tidslinje, følger svaret på spørsmålet fra atferdsanalytiker av seg selv – det er en rein tautologi. Selvfølgelig vil dreiningen over til funksjonelle relasjoner og eksperimentell kontroll bidra til at forsterkningsbegrepet i seg selv ikke nødvendigvis blir en tautologi, men ABC-relasjonen i seg selv er det.

En annen, og etter min bedømming bedre løsning, er å anerkjenne at til tross for at atferdsanalyse er en utmerket fagdisiplin, kan den ikke rettferdiggjøre seg selv - hvis man skal ha forhåpninger om å bryte ut av sirkelen må vi våge å ta skrittet ut til andre kunnskapskilder og fagdisipliner. Normativ spørsmål og dermed de normative fagdisiplinene, er noe man i en intern konseptuell analyse og under gitte betingelser, kan begrense til å handle om verbal atferd og dets kontrollforhold. Men hvis formålet er å rettferdiggjøre fagdisiplinen eller å anvende kunnskapen fra fagdisiplinen, eksempelvis i en profesjonsutøvelse - må fagdisiplin ta skrittet ut av sitt eget domene for å kunne realisere dette prosjektet. I møte med samfunnets øvrige medlemmer er det utilstrekkelig å ha som en grunnleggende innstilling at alle andre fagdisipliner, inklusivt de normative fagene som jus, etikk og samfunnspolitikk, kun dreier seg om verbal atferd. Og at det eneste informative og nyttige med slike fag er å studere under hvilke forhold mennesker snakker om de aktuelle temaene.

Referanser

- APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice. (2006). Evidence-based practice in psychology. *American Psychologist*, 61, 271-285.
- Austin, J., & Carr, J. E. (2000). *Handbook of applied behavior analysis*. Reno: New Harbinger Publications.
- Baer, D. M., Wolf, M. M., & Risley, T. (1968). Some current dimensions of applied behavior analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1(1), 91-97. doi:10.1901/jaba.1968.1-91
- Baum, W. M. (2005). *Understanding Behaviorism*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Beavers, G. A., & Iwata, B. A. (2014). Functional behavior assessment: characteristics and recommendations. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 75-80.
- Chiesa, M. (1994). *Radical behaviorism: The philosophy and the science*. Boston, MA:

- Authors Cooperative, Inc., Publishers.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Darley, J. M., & Latané, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377–383.
- Donahoe, J. W., & Palmer, D. C. (1994). *Learning and complex behavior* (V. Dorsel, Ed). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Eilifsen, C., Vie, A., & Arntzen, E. (2011). Eksperimentelle studier av hukommelse innen kognitiv psykologi og atferdsanalyse. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 38, 115–135.
- Flaten, M. A. (2014). Verda har gått framover: hypotetiske konstrukt og nevrobiologiske mekanismer. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 139–142.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I A. Molander, & L. Terum, *Profesjonsstudier* (ss. 71–86). Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, L. R., & Granmoe, S. (2016). Seleksjon er vel og bra—men hva med variasjonen? Et bidrag for varierte undersøkelser av privat atferd. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 43, 31–42.
- Hayes, S. C., & Brownstein, A. J. (1986). Mentalism, behavior-behavior relations, and a behavior-analytic view of the purposes of science. *The Behavior Analyst*, 9(2), 175–190.
- Hayes, S. C., Hayes, L. J., & Reese, H. W. (1988). Finding the philosophical core: A review of Stephen C. Pepper's *World Hypotheses: A Study in Evidence*. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 50(1), 97–111.
- Holden, B. (2013). Funksjonelle analyser av problematferd. En introduksjon. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 40, 121–132.
- Holth, P. (2014). *Atferdsanalyse og kognitiv psykologi: Ulike mål, forskningsstrategier og nytteverdier*. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 143–150.
- Holt, N., Bremner, A., Sutherland, E., Vliek, M., Passer, M. W., & Smith, R. E. (2015). *Psychology: The science of mind and behavior*. London el. Boston: McGraw-Hill.
- Jones, E. E., & Harris, V. A. (1967). The attribution of attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3(1), 1–24
- Kahneman, D. (2011). *Thinking Fast and Slow*. London: Penguin Books.
- Lattal, K. A., & Laipple, J. S. (2003). Pragmatism and behavior analysis. In K. A. Lattal & P. N. Chase (Eds.), *Behavior theory and philosophy* (pp. 41–61). New York: Kluwer Academic/Plenum.
- Leigland, S. (2003). Is a new version of philosophical pragmatism necessary? A reply to Barnes-Holmes. *The Behavior Analyst*, 26, 297–304.
- Løkke, J. A. (2014). En alternativ omtale av funksjonelle analyser som inkluderer kausal metodologi. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 81–87.
- Løkke, G. E., & Løkke, J. A. (2014). Hypotetiske konstrukt er en nødvendighet, og derfor bør atferdsanalytikere være mer opptatt av begrepsvaliditet. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 157–171.
- Løkke, J. A., Arntzen, E., & Løkke, G. E. H. (2012). Om begreper: Inndeling av atferdsanalysen i subsystemer eller arbeidsområder. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 39, 63–71.
- Løkke, J. A., & Salthe, G. (2016). Eksperimentell kontroll, atferdspåvirkning, selvkontroll, frihet og autonomi. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 43, 217–225.
- Moore, J. (2008). *Conceptual foundations of radical behaviorism*. Cornwall-on-Hudson, NY: Sloan.
- NOU 2006:19 (2006). *Akademisk frihet. Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalas->

- sets/upload/kilde/kd/hdk/2006/0011/ddd/pdfv/292853-nou019_06_akademisk_frihet06.pdf
- Overskeid, G. (2014). Adferdsanalysen har kapitulert for virkeligheten—men tar ikke konsekvensen av det. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 73–78.
- Owren, T., & Linde, S. (2011). *Vernepleiefaglig teori og praksis: sosialfaglige perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pierce, W. D., & Cheney, C. D. (2008). *Behavior analysis and learning*. New York and Hove: Psychology Press.
- Ree, G. (2012). Kontekstualisme, dualisme og valg av analytiske enheter: Innledning til Hayes og Brownstein. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 39, 171–174.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T. (2002). Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: The Free Press.
- Skinner, B. F. (1981). Selection by consequences. *Science*, 213, 501–504.
- Stanovich, K. E. (2013). *How to think straight about psychology* (10 ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
- Svardal, F. (2014). Hypotetiske konstrukturer innenfor atferdsanalyse: Finnes de? Ja, men der lever de dessverre ikke i beste velgående. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 41, 119–131.
- UN General Assembly. (1948). “Universal declaration of human rights” (217 [III] A). Paris. Retrieved from <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

On Terms: When existence turns circular

Lars Rune Halvorsen
Østfold University College

All disciplines are based on some scientific-philosophical preconditions. As an outset, the discipline of behavioral analysis is based on principles of; determinism, pragmatism, contextualism and a strict understanding of the concept of control, also when these principles are compared with other disciplines in the natural sciences. The first purpose of the manuscript is to point out that the justification for the stringent understanding of the concept of control is circular, and it is thus not as “solid” as expressed in central texts in behavioral analytical literature. The second purpose is to accentuate that that texts in behavioral analysis mitigate the challenges taking place in the transition from behavioral analysis as discipline to behavioral analytical-based services. The arguments applied when defending the integrity of behavioral analysis as a discipline, must be considered as irrelevant when behavioral analytical knowledge is used in clinical contexts. Therefore, despite the fact that behavioral analysts still can analyze everything by applying their own terminology, they should acknowledge that in order to justify and prepare a foundation for applying their knowledge into practices, they need to step out of their own discipline.

Keywords: Control, Pragmatism, Conceptual Analysis, Circular, Discipline, Service